Trädgård för kust, skog och tak **– experternas bästa tips och tricks**

I november var Utemiljö med på föreningen Svenska trädgårdsdesigners evenemang Designdagarna i Göteborg. Temat för dagarna var *Trädgårdsdesign för skiftande ståndort och miljö* och som hörs av namnet fick vi lära oss mer om vad man bör tänka på vid design och anläggning i olika miljöer. Här får du föredragshållarnas bästa tips för tre helt olika trädgårdstyper – kust, skog och tak.

Text: Ulrika Jönsson Belyazid

Kustnära trädgårdar

– Pia Hedenblad, trädgårdsarkitekt och ordförande för föreningen Svenska trädgårdsdesigners

Utmaningar

Den allra största utmaningen med kustnära trädgårdar är vinden och saltet. Det blåser mer eller mindre jämt nära kusten, och finns inga barriärer kan saltet transporteras så långt som 400 meter in från strandlinjen. Kustnära trädgårdar är också mer utsatta för extrema klimatvariationer än vanliga trädgårdar och vårarna är ofta kallare medan höstarna är varmare. Många av de kustnära trädgårdarna saknar också mer eller mindre jordmån.

Lösningar och tips

1. Skapa lä

Det allra viktigaste i kustnära trädgårdar är att skapa lä – för både människors och växters skull. Det kan man till exempel göra med hjälp av lähäckar eller spaljéer och plank, men även buskage och stengärdsgårdar eller murar kan skydda mot vind. Pia Hedenblad satsar ibland på dubbla häckar. En yttre mer rejäl häck som fångar det mesta av vinden och en inre lite finare häck.

– Ibland behöver dock inte alla skyddande skikt vara inne på tomten. Kanske finns buskage utanför tomten som också ger skydd, säger Pia Hedenblad. Många väljer också att satsa på ”sunken seating”. Då blir sittplatserna ännu mer skyddade och siktlinjerna ostörda.

2. Sätt fast allting ordentligt – och det innebär ofta betydligt mer än du tror

Tänk på att allt som finns på en kustnära tomt ska kunna klara vindstyrkor på uppemot 35 sekundmeter. Då gäller det att ha tänkt till en extra gång kring hur man förankrar alla trädgårdskomponenter, såsom växthus, möblemang och även växterna.

– Jag har varit med om att nyplanterade växter slitits loss med rot och allt av vinden. Då fick jag en tankeställare och nuförtiden förankrar jag alltid växterna inledningsvis, i alla fall på tomter som ligger utomskärs och tills rotsystemen har hunnit etablera sig.

Stora växter utgör också ett större vindfång än små. Därför kan det vara väl värt att satsa på mindre plantor och låta dem utvecklas på plats, så att rotsystemen redan är väl etablerade när växterna blir större och mer vindutsatta.

3. Vinkla eventuella byggnader och växthus för att minska vindfånget

Det är också ett absolut måste att satsa på stormsäkra växthus. Annars har man snart inget växthus kvar!

4. Använd natursten

Betongsten åldras väldigt snabbt i kustnära områden. Då ser den inte särskilt bra ut. Därför är det bättre att använda sig av naturliga material som olika typer av natursten.

5. Satsa på terrassering

Många kustnära tomter är både branta och har väldigt lite jordmån. Med hjälp av terrassering kan man skapa planare ytor och växtbäddar där växterna får tillräckligt mycket substrat för att kunna frodas.

6. Titta på vilka växter som trivs hos grannarna

Det ger ofta en god fingervisning om vad som fungerar även på den tomten du arbetar med. Tänk på att välja växter som klarar ståndorten och som knoppar lite senare, då våren ofta kommer sent i kustnära områden.

7. Var noga med etableringsbevattningen

I kustnära områden torkar växtbäddarna ut extremt fort. Det kräver att man verkligen lägger mycket tid och omsorg på att etableringsbevattna under de första åren.

8. Använd ängsmattor istället för fröer

Om du vill anlägga äng, satsa på färdiga ängsmattor. Fröna blåser nämligen bort. Tänk också på att de ängsväxter som ingår i mattan måste vara salttåliga. Sådana ängsmattor är inte alltid helt lätta att hitta.

VÄXTTIPS

Pia Hedenblads favoritväxter för kustnära miljöer är de som ger ett naturligt intryck och trivs på platsen. Här är några av dem.

Vedartade:

- *Hippophae rhamnoides*
- *Pinus*
- *Ribes alpinum*
- *Sorbus*
- *Syringa vulgaris*

Örter:

- *Geranium sanguineum*
- *Lavandula angustifolia*
- *Salvia nemorosa* (helst lägre sorter)
- *Sedum*
- *Thymus*

Gräs:

- *Calamagrostis x acutiflora*
- *Festuca glauca*
- *Leymus arenarius* ‘Blue Dune’
- *Molinia caerulea*
- *Sesleria nitida*

Skogslika trädgårdar

– Marika Delin, trädgårdsformgivare och författare till böckerna *Min skogsträdgård - silande ljus och vandrande skugga* och *Vildare rosor*

Utmaningar

Många skogstomter är kuperade, har ojämn stenig mark och många stora träd som skuggar allt det där andra som man vill ska växa i trädgården.

Lösningar och tips

1. Skapa struktur

– När jag planerar trädgårdar börjar jag alltid med att fundera över hur man ska röra sig i trädgården. Var kan man få in trevliga sittplatser? Och var bör lekytorna ligga, säger Marika Delin.

Arbetar man med en sluttande tomt är det också viktigt att tidigt planera in var trappor eller terrasser behövs. Det gäller att tänka till så att man arbetar tillsammans med naturen istället för mot den. Och att förenkla. Har du en kuperad tomt så använd naturens kurvor till din fördel. Likaså de stora träden – de skapar en fin rumslighet som i andra typer av trädgårdar kan ta åratal att få till.

2. Använd dig av det du har

Behöver du ta ner något träd för att exempelvis bygga ditt hus – använd trädet till något annat. Du kan till exempel såga upp grova plank eller använda stammarna som avgränsare i trädgården. Eller varför inte bygga en trappa? Stenarna som finns på en skogstomt, eller sprängsten från eventuella husbyggen, kan användas för att bygga murar.

3. Anlägg gångar så att du kan njuta av hela din trädgård

Låt gärna gångarna vara kantlösa. Många växter kan skapa egna kanter med sina robusta bladverk och på så sätt sparar du både material, tid och kraft. Använd gärna täckbark på stigarna för att förstärka skogskänslan.

4. Våga använda rosor

Rosor behöver inte vara begränsade till en rosenträdgård. Många vildrosor fungerar fint bland mossor och ormbunkar och de är ofta ganska anspråkslösa och lättodlade.

5. Satsa på några få paradplanteringar

– Min filosofi är att ju närmare huset planteringen ligger, desto mer finväxter använder jag. Det kan till exempel vara höstsilverax, diamantrör och stora krolliljor. Längre ut i periferin blir planteringarna allt mer skogslika. Där använder jag marktäckare under lägre träd och buskar av olika slag. Men det får gärna finnas något överraskande och färgglatt som sprakar till här och där, säger Marika Delin.

6. Komponera din trädgård

Tänk mjukt mot hårt, skirt mot grovt, blekt mot mer färgglatt och spännande bladformer och färger mot det mer gängse gröna.

– Se gärna till att det finns ett mellanskikt av mindre träd under de höga kronorna. Själv väljer jag ofta flerstammiga buskträd. Jag låter också ofta stora stockar och vridna grenar få ligga kvar i planteringarna. Både för att de är bra för djurlivet men även för att de är vackra att se på, säger Marika Delin.

7. Balansera med lugna ytor

Lugna ytor ger en balans i skogsträdgården, där det annars händer ganska mycket. Bra material för att skapa lugna ytor är natursingel eller gruskross. Det kan användas på såväl parkeringar som gångar och terrasser.

8. Glöm inte vinterträdgården

Den behöver inte alls vara komplicerad. Se till att den är vilsam för ögat, har något vintergrönt i sig och gärna något att äta för fåglarna. Svårare än så är det inte.

– Man tänker kanske inte på det, men många perenner och prydnadsgräs håller sig vintergröna och är vackra att se på även när allt annat har vissnat ned, säger Marika Delin.

Andra växter har vackra frukter som kan sitta kvar hela vintern, till exempel mandarinrosen, honungsrosen och den japanska rönnen.

Foto: Karin Björkquist

VÄXTTIPS

Här är några av Marika Delins favoritväxter för skogslika trädgårdar.

Vedartade:

- *Acer japonicum* 'Aconitifolium', flikbladig solfjäderslönn, och andra japanska lönnar
- *Viburnum* av olika slag, till exempel vårolvon juddii och kejsarolvon 'Dawn'
- Rönnar som *Sorbus commixta* 'Carmencita' och *Sorbus* x 'Joseph Rock
- Vildrosor som *Rosa moyessi*-gruppen 'Geranium', mandarinros och kinesisk gulros

Örter:

- Amerikanskt hönsbär
- Amerikansk trolldruva
- Olika arter och sorter av Funkia, till exempel Hosta 'Purple Heart'
- Lönnalunrot 'Autumn Bride'
- Vinterwaldsteinia

Gräs:

- Björnsvingel
- Blåtåtel 'Heidebraut'
- Höstälväxing

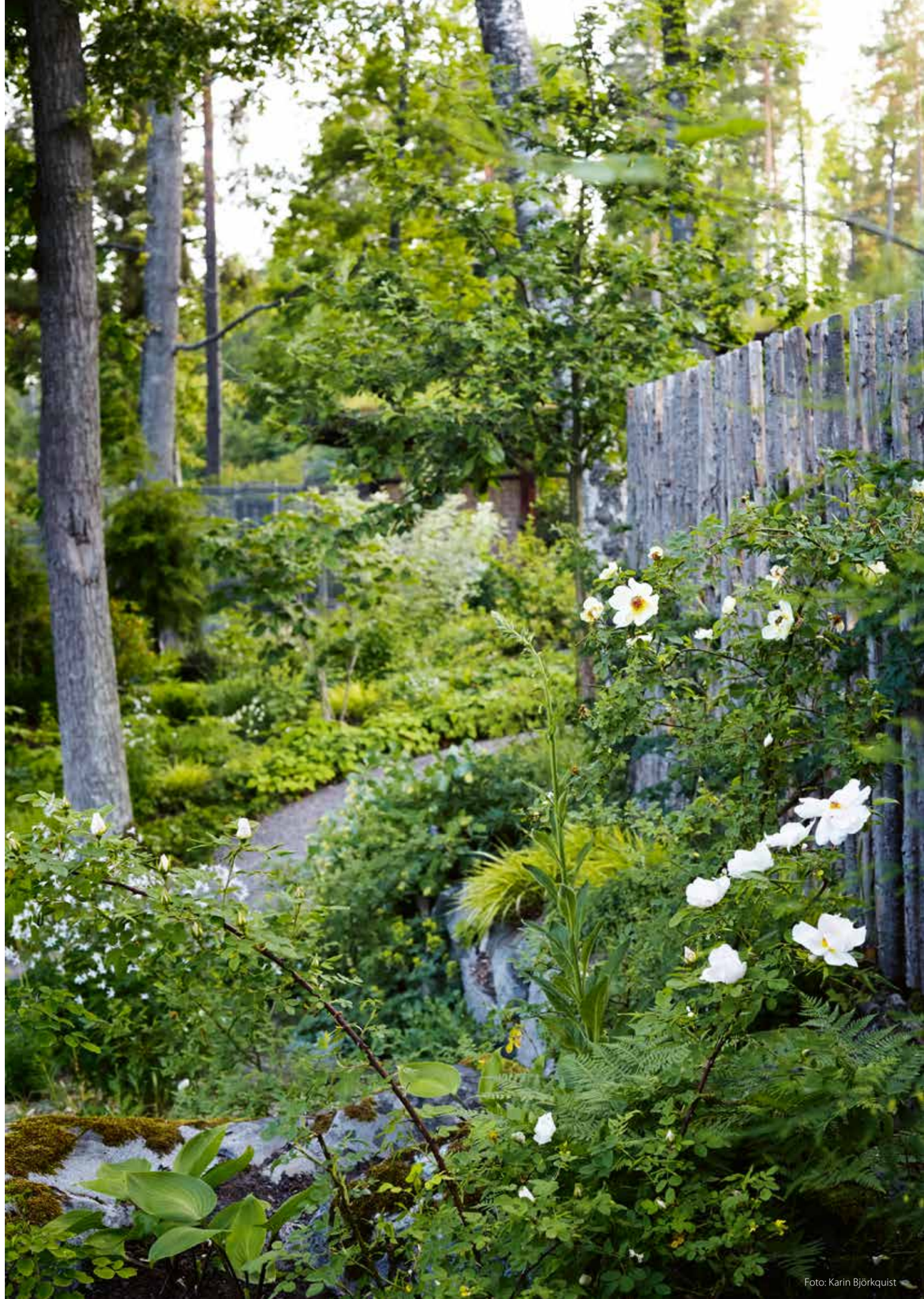

Foto: Karin Björkquist

Takträdgårdar

– Madeleine Huber, trädgårdsarkitekt och trädgårdsmästare på Mindful Garden

Utmaningar

För takträdgårdar finns en rad faktorer att ta hänsyn till utöver de man normalt måste beakta vid anläggandet av trädgårdar – däribland säkerheten för de människor som ska vistas på taket och brandskydds- och bygglovsregler. Takträdgårdar är också extremt utsatta för både vind och sol.

Lösningar och tips

1. Anpassa din design efter behoven

Tak används till väldigt många olika saker. Fundera över vad just ditt tak ska användas till. Är det till för anställda som ska äta lunch? För restauranggäster? För kontemplation? Eller något helt annat? Beroende på vad taket ska användas till kan designen variera mycket.

– Vi snöar ibland in lite för mycket på växter. Ibland är det kanske fler sittplatser som behövs, ibland kanske främst något som stoppar vinden. Eller så är det kanske ett utekök med kryddväxter eller förvaringslådor för dynor som bör prioriteras, säger Madeleine Huber.

2. Rita de designbäddar som faktiskt behövs, inte de du önskar

På tak behöver man begränsa sig av vikt- och utrymmesskäl. Välj växtbädd och växter efter de förutsättningar som råder på taket. Det går sällan att ha den där lummiga grönskan och de stora träden som vi gärna skulle vilja använda oss av. I stället är det begränsad mängd substrat och mindre växter som gäller.

3. Att få upp saker på tak är komplicerat

Planera noga i förväg hur du ska få upp allt i din design på taket. Finns det en hiss? Får föremålen plats i den? Finns en lyftkran på plats vid något tillfälle som du kan använda? Tål det du vill ha upp på taket att lyftas? Gör en noggrann plan för vad som tas upp på vilket sätt.

4. Takträdgårdar kräver noggrann bevattning

Eftersom takträdgårdar är både sol- och vindutsatta krävs mycket vatten och noggrann bevattning av de växter som ska leva där. Vattnar man inte kommer inte mycket att överleva.

– Jag brukar se till att ha skötsel de första tre åren efter att takträdgården har anlagts. På så sätt kan jag försäkra mig om att växterna får tillräckligt med vatten under etableringsfasen, säger Madeleine Huber.

5. De omgivande byggnaderna påverkar

– En viktig lärdom för mig när jag började arbeta med takträdgårdar var att de omgivande byggnaderna kan påverka växterna. Till exempel kan reflektionen från omgivande glasfasader bränna sönder dem, säger Madeleine Huber.

6. Kom ihåg att komplettera och byta substrat

Eftersom mängden substrat i växtbäddar på tak är mycket begränsad behöver man komplettera med näring och nytt substrat relativt ofta. Madeleine Huber tillför gödning varje år. Hur ofta man behöver byta substrat klurar hon fortfarande på, men tippar på ungefär vartannat år.

7. Ha en klausul för besökare i växtgarantin

Människor är klåfingriga och uppför sig ibland inte som de borde, till exempel kan både snus och fimpar slängas bland växterna. Se till att lägga in en klausul för skador orsakade av besökare i din växtgaranti.

VÄXTTIPS

Här är några av Madeleine Hubers favoritväxter för takträdgårdar.

Vedartade:
- Havtorn 'Hikul'
- Lagerhägg
- Prydnadslönn
- Rönnsumak
- Ullungrönn

Örter:
- Kaskadtimjan
- Lavendel
- Liten flocknäva
- Månadssmultron
- Nejlikrot

Vårlökar:
- Mörk stjärnhyacint
- Orkidénarciss 'Thalia'
- Pärlhyacint
- Tulpaner av olika slag
- Vårkrokus

